

УДК 504:340.13

DOI: 10.30838/UJCEA.2312.271224.31.1108

ЗАКОНОДАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ НА РАДІОАКТИВНО-ЗАБРУДНЕНИХ ТЕРИТОРІЯХ КОЛИШНЬОГО УРАНОВОГО ВИРОБНИЦТВА

БЕЛІКОВ А. С.¹, *докт. техн. наук, проф.*,
КАПЛЯ О. І.², *канд. техн. наук, доц., полковник*,
КАПЛЯ І. О.³, *ад'юнкт, полковник*,
ПИЛИПЕНКО О. В.^{4*}, *канд. техн. наук, доц.*

¹ Кафедра охорони праці, цивільної та техногенної безпеки, Український державний університет науки і технологій, ННІ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури», вул. Архітектора Олега Петрова, 24-а, 49005, Дніпро, Україна, тел. +38 (056) 756-34-73, e-mail: belikov@pdaba.edu.ua, ORCID ID: 0000-0001-5822-9682

² Заступник генерального директора, керівник Навчального центра державного підприємства «38 відділ інженерно-технічних частин», пр. Аношкіна, 159, 49000, Кам'янське, Україна, тел. +38 (067) 633-16-80, e-mail: kaplia.50@ukr.net, ORCID ID: 0009-0008-4548-0913

³ Ад'юнкт Національного університету оборони України, 01001, Київ, Україна, тел. +380 (67) 527-88-65 e-mail: kaplia1607@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1424-4175

^{4*} Кафедра охорони праці, цивільної та техногенної безпеки, Український державний університет науки і технологій, ННІ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури», вул. Архітектора Олега Петрова, 24-а, 49005, Дніпро, Україна, тел. +38 (056) 756-34-57, e-mail: pylypenko.oleksandr@pdaba.edu.ua, ORCID ID: 0000-0002-9644-3118

Анотація. Постановка проблеми. У зв'язку з веденням бойових дій на території Дніпропетровської області та на інших територіях України підприємства ядерно-паливного комплексу постійно стикаються з екологічними небезпеками, що можуть принести обстріли та бомбування. На ряду з цим є можливість проведення терористичних актів на радіаційно-небезпечних об'єктах чи на енергетичних об'єктах України. В зв'язку з тим, що промислові майданчики колишнього уранового виробництва ВО «ПХЗ» знаходяться досить близько до лінії бойового зіткнення, це призводить до підвищення небезпек та ризиків виникнення екологічної аварії з викидом радіаційних речовин. **Мета статті** полягає в аналізі існуючих нормативно-правових актів, які забезпечують стабільне нормативне, організаційне та технологічне функціонування таких радіаційно-небезпечних об'єктах як промислові майданчики та окремі хвостосховища (шламонакопичувачі) на прикладі колишнього уранового виробництва ВО «ПХЗ». Визначити можливість нормативно-правового застосування експрес-методів реєстрації радіаційного забруднення методом дистанційного збору даних та математичного моделювання на радіаційно-забруднених територіях, якщо має місце техногенна чи військова надзвичайна ситуація. **Висновки.** У ході аналізу загроз для радіаційно-небезпечних об'єктів (РНО) що розташовані в Дніпропетровській області визначено, що основну загрозу становлять техногенні промислові чи військові аварії на РНО з викидом радіоактивних речовин в атмосферу, літосферу та гідросферу. З початком повномасштабної війни РФ проти України, ворогом було захоплено дві атомні електростанції: Чорнобильську АЕС Київській області та Запорізьку АЕС в Запорізькій області. Саме тому необхідно визначити, які дії необхідно докласти щоб виконати вимоги нормативно-правових документів і актів держави в умовах постійних загроз та небезпек в умовах військової агресії. Також необхідно визначити та розрахувати екологічні наслідки можливої техногенної аварії чи обстрілу в умовах діючого підприємства, яке виконує охорону, фізичний захист та вихідний дозиметричний контроль радіаційно-ядерних об'єктів.

Ключові слова: *нормативно-правовий документ; екологічна небезпека; ядерно-паливний комплекс; екологічні наслідки; енергетика; захват об'єкту; терористичний акт*

LEGISLATIVE REGULATION OF ENVIRONMENTAL PROBLEMS IN THE RADIOACTIVE-CONTAMINATED TERRITORY OF THE FORMER URANIUM PRODUCTION

BIELIKOV A.S.¹, *Dr. Sc. (Tech.), Prof.*,
KAPLIA O.I.², *Cand. Sc. (Tech.), Colonel*,
KAPLIA I.O.³, *Adjunct, Colonel*,
PYLYPENKO O.V.^{4*}, *Cand. Sc. (Tech.), Assoc. Prof.*

¹ Department of Labor Protection, Civil and Technogenic Safety, Ukrainian State University of Science and Technologies, ESI "Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture", 24-a, Architect Oleh Petrov St., Dnipro, 49005, Ukraine, tel. +38 (056) 756-34-73, e-mail: belikov@pdaba.edu.ua, ORCID ID: 0000-0001-5822-9682

² Deputy Director General, Head of the State Enterprise Training Center "38 Department of Engineering Technical Units", 159, Anoshkin Ave., Kamianske, 49000, Ukraine, tel. +38 (067) 633-16-80, e-mail: kaplia.50@ukr.net, ORCID ID: 0009-0008-4548-0913

³ Adjunct of the National Defense University of Ukraine, Kyiv, 01001, Ukraine, tel. +380 (67) 527-88-65, e-mail: kaplia1607@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1424-4175

^{4*} Department of Labor Protection, Civil and Technogenic Safety, Ukrainian State University of Science and Technologies, ESI "Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture", 24-a, Architect Oleh Petrov St., Dnipro, 49005, Ukraine, tel. +38 (056) 756-34-73, e-mail: pylypenko.oleksandr@pdaba.edu.ua, ORCID ID: 0000-0002-9644-3118

Abstract. Problem statement. In connection with the conduct of hostilities in the territory of the Dnipropetrovsk region and in other territories of Ukraine, the enterprises of the nuclear fuel complex are constantly faced with environmental dangers that can bring shelling and bombing. Along with this, there is the possibility of carrying out terrorist acts at radiation-hazardous facilities or at energy facilities of Ukraine. In connection with the fact that the industrial sites of the former uranium production of the "PCH" industrial complex are located quite close to the line of combat, this leads to an increase in the dangers and risks of an environmental accident with the release of radioactive substances. **The purpose of the article** is to analyze the existing regulatory and legal acts that ensure stable regulatory, organizational and technological functioning of such radiation-hazardous facilities as industrial sites and separate tailings storage facilities (sludge impoundments) using the example of the former uranium production of the "PCH" industrial complex. Determine the possibility of regulatory and legal application of express methods of registration of radiation pollution by the method of remote data collection and mathematical modeling in radiation-contaminated territories, if there is a man-made or military emergency. **Conclusion.** During the analysis of threats to radiation-hazardous objects located in the Dnipropetrovsk region, it was determined that the main threat is man-made industrial or military accidents at RHO with the release of radioactive substances into the atmosphere, lithosphere and hydrosphere. Since the beginning of the full-scale war of the Russian Federation against Ukraine, the enemy has captured two nuclear plants: the Chernobyl nuclear power plant in the Kyiv region and the Zaporizhia nuclear power plant in the Zaporizhia region. That is why it is necessary to determine what actions need to be taken in order to fulfill the requirements of regulatory and legal documents and acts of the state in the conditions of constant threats and dangers in the conditions of military aggression. In accordance with the actions, it is also necessary to determine and calculate the environmental consequences of a possible man-made accident or military shelling in the conditions of an operating enterprise that performs security, physical protection and radiation monitoring of the RHO.

Keywords: *normative legal document; ecological danger; nuclear fuel complex; ecological consequences; energy industry; delight of the object; terrorist act*

Постановка проблеми. Питання законодавчого врегулювання екологічних проблем на радіоактивно-забруднених територіях колишнього уранового виробництва виробничого об'єднання «Придніпровський хімічний завод» (ВО «ПХЗ») регулярно постає протягом останніх 20 років. Підприємства ядерно-паливного комплексу України впираються в своїй діяльності на нормативно-правову базу що діє на території нашої держави: Конституція України, Кодекси та Закони України.

Аналіз публікацій. Підприємства, що створені в результаті реструктуризації ВО «ПХЗ» і державне підприємство 38 ВІТЧ (ДП «38 ВІТЧ») спираються в своїй роботі на державні стратегії, що визначають мету та задачі функціонування підприємств на певний період часу, згідно сталого розвитку

держави. Так до 2023 року в Україні діяла енергетична стратегія до 2035 року [1], яка в серпні 2023 року була замінена на нову енергетичну стратегію України на період до 2050 року [2]. Сама Енергетична стратегія України до 2035 р. передбачала три етапи її реалізації: 1 етап, це реформування енергетичного сектору (до 1 грудня 2020 р.); 2 етап – оптимізація та інноваційний розвиток інфраструктури (до 1 грудня 2025 р.); 3 етап планувався як забезпечення сталого розвитку (до 1 грудня 2035 р.).

Однак в зв'язку з повномасштабним вторгненням військ РФ в Україну стратегія [1] втратила чинність і вступила в дію розроблена нова енергетична стратегія [2], що актуалізували план дій щодо екологічної безпеки до 2050 року. Також ВО «ПХЗ» та ДП «38 ВІТЧ» спираються в своїй діяльності на державні, національні та

регіональні програми щодо питань екологічної та радіаційної безпеки Дніпропетровської області. Програми [3–8], які діяли в різні роки, мали на меті врегулювати нормативно-правові, організаційні, адміністративні та економічні питання на законодавчому рівні. Однак фінансування цих програм, із-за бойових дій на сході, було частково скорочене і тому кошти спрямовані на забезпечення безпеки та мінімізації ризиків від техногенно-підвищених джерел природнього походження (ДІВ) змогли лише утримувати радіаційно-небезпечні об'єкти із забезпеченням мінімальних вимог до екологічної ситуації підприємства, міста та області.

Мета дослідження полягає в аналізі існуючих нормативно-правових актів, які забезпечують стабільне нормативне, організаційне та технологічне функціонування таких радіаційно-небезпечних об'єктів (РНО), як промислові майданчики та окремі хвостосховища (шламонакопичувачі) на прикладі колишнього уранового виробництва ВО «ПХЗ». Визначити можливість нормативно-правового застосування експрес-методів реєстрації радіаційного забруднення методом дистанційного збору даних та математичного моделювання на радіаційно-забруднених територіях, якщо має місце надзвичайна ситуація техногенного чи воєнного характеру [9].

Результати досліджень. Підприємство ДП «38 ВІТЧ» протягом 20 років, сумлінно та відповідально виконує покладені на нього державою функції охорони, фізичного захисту, радіаційного контролю та моніторингу підпорядкованих об'єктів, що несуть загрозу радіаційного забруднення. За цей же час було намагання вивести з під охорони та фізичного захисту певні окремі комплекси, виробництва чи навіть цілі промислові майданчики, що в свою чергу могло призвести до неконтрольованого обігу радіаційних речовин, матеріалів, металобрухту та деякої продукції. За двадцять років, в період з 2005 року і по 2024 рік, приватні організації та фірми

намагалися неодноразово змінити успішно діючу систему безпеки на режимній території колишнього уранового виробництва ВО «ПХЗ», але це не мало результату.

З самого початку здійснення заходів по виводу з експлуатації даного уранового виробництва в 1991 році були допущені відступи і порушення діючого законодавства України.

В Постанові № 188/98-ВР [6], встановлено, що «відповідно до ст. 16 Конституції України, якою визначено, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду українського народу є обов'язком держави».

Даною постановою [6], екологічну ситуацію в Україні було охарактеризовано «як кризову, що формувалася протягом тривалого періоду через нехтування об'єктивними законами розвитку і відтворення природо-ресурсного комплексу України».

У розділах І.2 та І.18, цієї Постанови, чітко визначено шляхи забезпечення екологічної безпеки в енергетиці та ядерній галузі, які в подальшому, протягом багатьох років української незалежності врегулювались:

а) Ядерним законодавством України:

- Законом України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» № 39 від 08.02.1995р;
- Законом України «Про поводження з радіоактивними відходами» № 255 від 30.06.1995р;
- Законом України «Про видобування та переробку уранових руд» № 645 від 19.11.1997р;
- Законом України «Про захист людини від впливу іонізуючих випромінювань» № 15 від 14.01.1998р;
- Законом України «Про діяльність у сфері використання ядерної енергії» № 1370 від 11.01.2000р;

- Законом України «Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання» № 2064 від 19.10.2000р;

- Законом України «Про загальні засади подальшої експлуатації і зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення зруйнованого четвертого енергоблоку цієї АЕС на екологічно безпечну систему № 309 від 11.12.1998р.

б) Суміжним законодавством:

- Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища № 1264 від 25.06.1991р;

- Законом України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення № 4004 від 24.02.1994р;

- Законом України «Про екологічну експертизу» № 45 від 09.02.1995р.

в) Міжнародними угодами;

г) Міжурядовими угодами;

д) Міжвідомчими угодами;

е) Указами Президента України;

ж) Розпорядженнями Президента України;

з) Постановами Кабінету Міністрів України.

В ст. 18 Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» сказано: «До компетенції Кабінету Міністрів України належить: забезпечення розробки і реалізації державних програм у сфері використання ядерної енергії; прийняття рішень про розміщення, проектування, будівництво, експлуатацію та зняття з експлуатації підприємств по випробуванню уранових руд, ядерних установок і об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, крім тих, які визначає Верховна Рада України; розпорядження ядерними установками, ДІВ, ядерними матеріалами, об'єктами, призначеними для поводження з РВ, які перебувають у державній власності; вирішення питань забезпечення захисту людей та навколишнього природного середовища від негативного впливу ІВ; розробка заходів щодо обліку та контролю ядерних матеріалів і ДІВ, ядерних

матеріалів, об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами.

Кабінет Міністрів України не прийняв, такого необхідного, нормативно-правового акту, щодо зняття з експлуатації та подальшої реструктуризації великого уранового виробництва ВО «ПХЗ». В порушення ст. 39 Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» Кабінет Міністрів України не встановив порядок зняття з експлуатації уранового виробництва ВО «Придніпровський хімічний завод». Не було розроблено та затверджено відповідного проекту згідно норм, правил, стандартів у сфері використання ядерної енергії.

Держава відсторонилась від вирішення цього важливого питання, не визначила джерела фінансування заходів з утримання цього об'єкта, залишила на відкуп місцевої влади та самого колективу колишнього ВО «ПХЗ». Але зупинений повний цикл виробництва з переробки уранових руд, з метою отримання уранового концентрату, наземні та підземні технологічні лінії і комунікації, сховища та хвостосховищ радіоактивних відходів, в яких зберігається більше 42 млн. тон радіоактивних відходів та радіаційно забруднені території південної та північної частин Придніпровського промислового майданчика потребували невідкладних рішень держави!

Слід зазначити, що діюча законодавча та нормативно-правова база з ядерної та екологічної безпеки дозволяє створити безпечні екологічні умови утримання та обслуговування радіаційно забруднених об'єктів та територій колишнього уранового виробництва ВО «Придніпровський хімічний завод», при умові, що всі ланки цього бюрократичного ланцюга будуть синхронно виконувати свої обов'язки з розв'язання цієї непростой задачі.

В зв'язку з тим, що держава не змогла терміново вирішити питання створення надійної системи фізичного захисту, охорони, екологічної та радіаційної безпеки на Придніпровському промисловому майданчику, вирішення цих завдань взяли на себе органи місцевої влади та

самоврядування, за участю Міністерства палива та енергетики України, з залучення ради директорів підприємств, що утворилися в результаті реструктуризації ВО «Придніпровський хімічний завод», контролюючих та компетентних органів. Постановою 19-ї сесії IV-го скликання Дніпродзержинської міської ради від 24.06.05р. № 562-19/IV вся територія колишнього ВО «ПХЗ», з його сховищам та хвостосховищами з відходами уранового виробництва, була визнана режимною, з посиленням рівнем фізичного захисту охорони та радіаційної безпеки.

Відповідно до розпорядження Дніпродзержинського міського голови від 29.07.2005р. № 131/р. було створено, спільно з Мінпаливенерго України, робочу групу, яка розробила проект «Положення про режимну територію колишнього уранового виробництва ВО «Придніпровський хімічний завод» Воно було затверджено рішенням виконкому Дніпродзержинської міської ради від 28.12.2005р. № 1052.

Відповідно до розділу IV «Діяльність на режимній території», статті 4.9 «Внутрішньо-об'єктовий, перепускний режим та охорона режимної території»:

- «Підтримання режиму на режимній території покладено на режимну службу та відомчу воєнізовану охорону (ВВО) ДП «38 ВІТЧ»».

- «Функції охорони зовнішнього периметру режимної території, здійснення контрольньо-перепускного режиму персоналу підприємств, підрядних організацій та відвідувачів, контроль ввозу (вивозу) вантажів через контрольньо-перепускні пункти режимної території покладаються на ВВО ДП «38 ВІТЧ»».

- «Функції охорони сховищ відходів уранового виробництва та хвостосховищ покладаються на ВВО ДП «38 ВІТЧ»».

Пунктом 4.6 «Розподіл функцій дозиметричних служб» визначено:

- «Функції проведення моніторингу радіологічного та дозиметричного контролю на режимній території, а також дозиметричного контролю під час

проведення земельних, демонтажних, вантажних робіт, а також санітарного оброблення, дезактивації радіоактивно забрудненого транспорту та вантажів покладаються на дозиметричну службу ДП «Бар'єр»».

Система моніторингу режимної території розробляється відповідно до чинних нормативних актів. Головною метою моніторингу є загальна оцінка радіоекологічного стану режимної території».

Функції дозиметричного контролю на контрольньо-перепускних пунктах при заїзді (виїзді), виході (вході) за межі режимної території (на територію) транспорту та вантажів, персоналу підприємств, покладається на дозиметричну службу ДП «38 ВІТЧ».

Радіаційний контроль на території, закріпленій за суб'єктами господарчої діяльності, що діють на режимній території, забезпечують керівники цих підприємств.

Створена система радіаційної безпеки на режимній території колишнього уранового виробництва ВО «ПХЗ» встановила три ступеня радіаційного контролю, незалежних одне від одного, що унеможливило корупційну складову та упереджує несанкціоноване переміщення радіаційно-забруднених матеріалів, відходів, продукції виробництва та вантажів, що відповідає вимогам чинного законодавства.

Відповідно до затвердженого Положення, керуючись статтями 33, 42, 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», виконком Дніпродзержинської міської ради, рішенням від 11.05.2007р. № 310 затвердив, розроблені, створеною міськвиконкомом робочою групою, інструкції, що регламентують забезпечення режиму на режимній території колишнього уранового виробництва ВО «Придніпровський хімічний завод», у т.ч.:

- інструкцію про взаємодію дозиметричної служби ДП «Бар'єр» з дозиметричною службою та ВВО ДП «38 ВІТЧ»;

– інструкцію про утримання та обслуговування земельних фондів на режимній території колишнього уранового виробництва ВО «ПХЗ»;

– інструкцію про здійснення вихідного дозиметричного контролю на контрольно-перепускних пунктах режимної території колишнього уранового виробництва ВО «ПХЗ»;

– інструкцію з радіаційного контролю на режимній території колишнього уранового виробництва ВО «ПХЗ»;

– інструкцію про порядок підтримання режиму на режимній території колишнього уранового виробництва ВО «ПХЗ»;

– інструкцію про організацію внутрішньо-об'єктового перепускного режиму на режимній території колишнього уранового виробництва ВО «ПХЗ».

Затвердженням інструкцій завершилося створення нормативно-правової бази щодо забезпечення виконання функціональних завдань з фізичного захисту, охорони, підтримання установленого режиму, радіаційного контролю, радіаційного моніторингу на режимній території колишнього уранового виробництва, що покладені державою на ДП «38 ВІТЧ» та ДП «Бар'єр».

Слід зазначити, що створена Дніпродзержинською міською радою нормативно - правова база (Положення, Інструкції), за запитом Департаменту фізичного захисту, пожежної безпеки та безпеки життєдіяльності, (лист №14/2-373 від 07.06.07 р.), пройшла юридичну експертизу у Департаменті юридичного забезпечення Мінпаливенерго, і визнана чинною та обов'язковою до виконання, (лист Департаменту юридичного забезпечення №17/571 від 14.06.07 р.).

Для побудови цілісної системи фізичного захисту та охорони радіаційно-ядерних об'єктів, розміщених на режимній території, за ініціативою ДП «Бар'єр», наказом Міністерства палива та енергетики України від 01.02.2008р. № 52 «Про передачу майна з балансу ДП «Бар'єр» на баланс ДП «38 ВІТЧ», до ДП «38 ВІТЧ» було передано периметри хвостосховищ з

радіоактивними відходами колишнього ВО «ПХЗ»: «База-С», «Дніпровське», «Центральний Яр», «Західне», «Південно-західне», «Лантанова фракція», «Доменна піч». Наказом Мінпаливенерго України від 14.07.2008р. № 374 «про передачу державного майна з балансу ДП «ПГМЗ» на баланс ДП «38 ВІТЧ» було передано огороження хвостосховища відходів переробки уранових руд «Сухачівське (1, 2 секція)».

Це дозволило ДП «38 ВІТЧ», відповідно до Закону України «Про фізичний захист ядерних установок та ядерних матеріалів», за кошти бюджетної програми КПКВК 1101140 «Фізичний захист ядерних установок та ядерних матеріалів» розробити проекти та розпочати реконструкцію інженерно-технічних засобів фізичного захисту та охорони режимної території, терористично вразливих та радіаційно небезпечних об'єктів колишнього уранового виробництва ВО «ПХЗ».

Слід зазначити, що ще до передачі на баланс ДП «38 ВІТЧ», периметри хвостосховищ були зруйновані та розграбовані, мали майже нульову залишкову вартість. Враховуючи складність завдань, що виникли в процесі діяльності на режимній території колишнього уранового виробництва ВО «ПХЗ», необхідність прийняття рішень з екологічних та соціальних питань на державному рівні, за ініціативи народного депутата України Шаго Є.П., Мінпаливенерго України, органів місцевого самоврядування, керівництва ДП «38 ВІТЧ» у квітні 2008 року було проведено виїзне засідання Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, на якому розглянуто комплекс питань, пов'язаних з виконанням Державної програми приведення небезпечних об'єктів виробничого об'єднання «Придніпровський хімічний завод» в екологічно безпечний стан і забезпечення захисту населення від шкідливого впливу іонізуючого випромінювання», проблемами екологічної та радіаційної безпеки в районі

розташування колишнього уранового виробництва, за підсумками якого було затверджено Рішення від 03.06.2008 р. № 17/1 «Про виїзне засідання Комітету «Про розгляд екологічних і соціальних питань в районі розташування колишнього ВО «ПХЗ».

Відповідно до цього Рішення Комітету Верховної Ради України, Кабінетом Міністрів України прийнято Розпорядження від 12 листопада 2008 року № 1425-р «Про затвердження плану першочергових заходів на період до 2009 року з поліпшення екологічного стану міста Дніпродзержинська», відповідно до якого ДП «38 ВІТЧ» було виділено додаткові бюджетні кошти за бюджетною програмою «Фізичний захист ядерних установок та ядерних матеріалів» на забезпечення охорони та фізичного захисту небезпечних об'єктів заводу та режимної території.

Вжиті термінові заходи надали можливість взяти під охорону відомчої воєнізованої охорони ДП «38 ВІТЧ» усі радіаційно-ядерні об'єкти, що стоять на балансі ДП «Бар'єр», розпочати реконструкцію огорожі периметрів хвостосховищ «База-С», «Сухачівське (1, 2 секція)», «Дніпровське», продовжити реконструкцію об'єкту «Інженерно-технічний комплекс охорони режимної території колишнього уранового виробництва ВО «ПХЗ».

За роки практичної та наукової роботи в ДП «38 ВІТЧ» створено надійну систему фізичного захисту, охорони, радіаційного контролю на всій режимній території колишнього уранового виробництва ВО «ПХЗ», яка удосконалюється із року в рік та забезпечує високий рівень безпеки. На базі підприємства було створено Навчальний центр з підвищення кваліфікації робітників, що працюють на РНО ядерно-паливного комплексу України, та професійного навчання, підготовки та перепідготовки фахівців з фізичного захисту та охорони.

Після багатьох років кропіткої праці по створенню надійної системи фізичного захисту, охорони, екологічної та радіаційної безпеки з'явилися «новатори», яким не до

вподоби діюча система безпеки. Вони вирішили її «удосконалити» шляхом лобіювання власного бачення ситуації та внесення в Верховну Раду України так званого нового проекту закону. Запропоновано текст проекту Закону України з привабливою назвою «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок діяльності з переробки уранових руд».

Уважно вивчаючи текст кожної статті, можна прийти до висновку, що автори цього тексту просто не обізнані з нормативно-правовою базою що діє в Україні, законодавством з ядерної та екологічної безпеки.

Починаю з преамбули тексту проекту Закону: «Цей Закон визначає правові та організаційні засади використання території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок діяльності з переробки уранових руд, разом з будь-якою діяльністю, що здійснюється на них, їх охорони, забезпечення захисту та безпеки в існуючих ситуаціях опромінення, а також господарської, науково-технічної та іншої діяльності на цих територіях».

Преамбула по своєму змісту це набір термінів, які не висвітлюють головне завдання – забезпечення захисту життя, здоров'я та майна людей від негативного впливу іонізуючого випромінювання, спричиненого багатолітньою діяльністю колишнього уранового виробництва ВО «Придніпровський хімічний завод».

Говорячи про радіаційно забруднені території, необхідно терміново вирішити питання щодо державного фінансування їх утримання, обслуговування, здійснення радіаційно-екологічного моніторингу та радіаційного контролю, підтримання у постійній бойовій готовності системи фізичного захисту, охорони, установленого режиму, дотримання режимних вимог на всій території Придніпровського промислового майданчика всіма суб'єктами господарчої діяльності, незалежно від форм власності!

З огляду на фактичний стан цих територій, які визнано, відповідно до

діючого законодавства України, режимними, з посиленням рівнем фізичного захисту охорони та радіаційної безпеки рішенням 19-ї сесії IV скликання Дніпродзержинської міської ради від 24.06.05р. № 562-19/IV, можна сміливо сказати, що вони на даний час покинуті, перетворюються у «дикі джунглі» де водяться дикі звірі та змії і становлять серйозну загрозу життю і здоров'ю працюючого на ній, персоналу підприємств різних форм власності.

Згідно до Закону України № 22/98р «Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання», в статті 8, визначені повноваження Верховної Ради України щодо забезпечення захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання.

В рамках цих повноважень Верховна Рада України затвердила Постановою № 188/98-ВР [6] відповідні заходи, але практичних кроків щодо їх втілення в життя поки що не має.

Та комусь хочеться створити новий Закон щодо установаження правового режиму територій колишнього уранового виробництва ВО «ПХЗ», яким свідомо може бути зруйновано, створену багаторічною працею, ефективною та діючою нормативно-правову базу з підтримання установаженого режиму, фізичного захисту, охорони та радіаційної безпеки території колишнього уранового виробництва ВО «ПХЗ» у м. Кам'янське з його сховищами та хвостосховищами, де зберігається більше 42 млн тон радіоактивних відходів.

В Ст. 9 Закону «Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання» визначено повноваження Кабінету Міністрів України, міністерств інших центральних органів виконавчої влади щодо забезпечення захисту людини від впливу іонізуючого випромінювання. Уважно ознайомившись з цими повноваженнями, розумієш, що вони повністю відповідають реаліям і вимогам сьогодення, але ця норма виконується частково.

Ст. 10 цього Закону чітко визначено повноваження місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення захисту людини

від впливу іонізуючого випромінювання. Приведемо деякі з цих повноважень:

✓ прийняття згідно із законодавством України рішень щодо застосування на відповідній території заходів захисту осіб з населення від впливу ІВ;

✓ організація проведення в установаженому порядку щорічних обстежень;

✓ здійснення організаційного керівництва системою обліку та контролю доз опромінення населення на відповідній території;

✓ організація контролю за виконанням заходів щодо захисту людини від впливу радіонуклідів, що містяться у будівельних матеріалах;

✓ погодження планів заходів щодо захисту населення від радіаційних аварій та їх наслідків;

✓ організація та контроль за виконанням заходів щодо захисту населення від радіаційних аварій та їх наслідків.

В тексті проекту нового Закону про роль місцевих органів виконавчої влади в ст. 5, п.2 говорить дуже туманно: «Місцеві органи виконавчої влади здійснюють свої повноваження у сфері управління територією, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок діяльності з переробки уранових руд в межах, визначених чинним законодавством». Проглядається бажання спростити діючу систему підтримання установаженого режиму, радіаційного контролю, виконання заходів з фізичного захисту радіаційно-ядерних об'єктів. Підтвердженням цьому є ст.1.п.1 тексту проекту майбутнього Закону, яка називається «визначення термінів». Автори цього тексту пропонують ввести новий термін визначення джерел іонізуючого випромінювання - «ДІВ – це залишковий радіоактивний матеріал». Ось суть цього тлумачення: «залишковий радіоактивний матеріал – радіоактивний матеріал, що спричиняє існуючу ситуацію опромінення, для якої втручання є виправданим та яка є наслідком діяльності, подій або обставин у минулому (зокрема

аварій, відсутності або незастосування належних норм права).

Залишковим матеріалом для колишніх уранових виробництв є відходи переробки уранових руд, з активністю від 10 до 12000 Кюри. Відповідно в діючому Законі України «Про поводження з радіоактивними відходами» № 27 від 30.06.1995 року, який останній раз доповнювався нинішнім складом Верховної Ради України 18.11.2021 року, такого терміну також не має. При ознайомленні з іншими діючими нормативно-правовими актами, також є певні невідповідності і неточності тлумачення та подання видати бажане за дійсне. Виходячи з вище зазначеного, введення нових термінів, положень та тверджень в нормативно-правові акти треба вносити тільки спираючись на світові сучасні тенденції та дослідження, які теоретично обґрунтовані та лабораторно (експериментально) підтвердженні [10-11].

Особливо треба звернути увагу на сучасні тенденції, що викладені в публікація International Commission on Radiation Protection [10]: ICRP Publication 130 p.1 ICRP Publication 134 p.2, ICRP Publication 137 p.3, ICRP Publication 141 p.4, ICRP Publication 151 p. 5 (назва Публікації МКРЗ: «Професійне надходження радіонуклідів») та ICRP Publication 152 (назва Публікації МКРЗ: «Методика розрахунку радіаційної шкоди»).

Необхідно зосередити увагу державних органів влади, місцевих органів виконавчої влади та самоврядування на повне виконання норм ядерного законодавства України в частині підтримання належного рівня фізичного захисту, охорони та радіаційної безпеки на режимній території колишнього уранового виробництва ВО «ПХЗ». Першочергово вирішити питання фінансового забезпечення діяльності державного підприємства «Бар'єр», на яке покладено обов'язки з утримання та обслуговування радіаційно-ядерних об'єктів уранового виробництва, сховищ та хвостосховищ, радіоактивних відходів. Звернутися з обґрунтованою вимогою до Кабінету Міністрів України, до

Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та Комітету Верховної Ради України з питань бюджету щодо виділення коштів із Державного фонду поводження з радіоактивними відходами, який створено у складі спеціального фонду Державного бюджету на 2024-2025 роки на фінансування діяльності ДП «Бар'єр». Необхідно розробити та затвердити Державну цільову екологічну Програму поводження з радіоактивними відходами та приведення радіаційно забруднених режимних територій колишнього уранового виробництва ВО «ПХЗ» у м. Кам'янське, Дніпропетровської області в екологічно безпечний стан.

Висновки.

З огляду на викладене, враховуючи невідповідність запропонованого тексту проекту Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок діяльності з переробки уранових руд» вимогам діючих законів та нормативно-правових актів існуючих викликів сьогодення, в умовах воєнного стану, пропонуємо:

1. Враховуючи військовий стан у державі, перегляд нормативно-правових актів вважати доцільним тільки в рамках Енергетичної стратегії України на період до 2050 року. До цього часу, в своїй подальшій діяльності ДП «38 ВІТЧ» та ДП «Бар'єр» по забезпеченню фізичного захисту, охорони, радіаційної безпеки, обслуговуванню уранових об'єктів, підтриманню установленого режиму на режимній території колишнього уранового виробництва ВО «ПХЗ» повинні керуватися діючою нормативно-правовою базою.

2. Створити міжвідомчу комісію з представників державних, контролюючих органів, компетентних в питаннях екологічної та радіаційної безпеки, дотримання чинного законодавства України з питань поводження з радіоактивними відходами, захисту людини від іонізуючого випромінювання для вивчення реального стану екологічної та радіаційної безпеки на

Придніпровському промислового майданчику, з метою корегування та координації спільних заходів державних, місцевих органів виконавчої влади, відповідних контролюючих органів для подальшого удосконалення створеної системи фізичного захисту, екологічної та радіаційної безпеки.

3. Відновити діяльність Координаційної ради, створеної виконкомом Кам'янської міської ради з питань координації дій суб'єктів господарської діяльності, що функціонують на режимній території колишнього уранового виробництва ВО «ПХЗ».

4. Посилити рівень фізичного захисту та підтримання устанавленого міською радою режиму на режимній території, здійснити комплекс проти диверсійних заходів безпеки в умовах військового стану та повномасштабної війни РФ проти України.

5. Взяти під належний державний контроль міжнародне співробітництво у сфері радіаційної безпеки, приведення радіаційно-забруднених територій від діяльності, виведених з експлуатації, уранових виробництв в екологічно безпечний стан.

6. Забезпечити постійний науковий супровід порядку поводження з радіоактивними відходами на режимній території колишнього уранового виробництва ВО «ПХЗ», з долученням науково-технічних працівників і організацій Дніпропетровщини.

7. Затвердити нові підходи щодо проведення моніторингу радіаційно-забруднених територій за рахунок дистанційно-керованих апаратів для мінімізації опромінення персоналу та охорони, що працює на периметрах промислових майданчиків (хвостосховищ) в умовах загроз воєнного стану в Україні.

8. Ініціювати прийняття рішення Кабінету Міністрів України щодо продовження фінансування державного підприємства «Бар'єр», згідно державної програми, та звільненням від сплати земельного податку радіаційно забруднені території колишнього уранового виробництва ВО «ПХЗ» з розташованими на них сховищами та хвостосховищами радіоактивних відходів та інженерно-технічним комплексом з фізичного захисту та охорони.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605-р «Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»». Київ, 2017.
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2023 р. № 373-р «Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2050 року». Київ, 2023.
3. Державна програма «Приведення небезпечних об'єктів виробничого об'єднання «Придніпровський хімічний завод» в екологічно безпечний стан і забезпечення захисту населення від шкідливого впливу іонізуючого випромінювання на 2005–2014 роки» (Постанова КМУ від 26.11.2003 р. № 1846).
4. Державна цільова екологічна програма приведення в безпечний стан уранових об'єктів виробничого об'єднання «Придніпровський хімічний завод» (Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2009 року № 1029).
5. Державна цільова екологічна програма першочергових заходів приведення у безпечний стан об'єктів і майданчика колишнього уранового виробничого об'єднання «Придніпровський хімічний завод» на 2019–2023 роки (Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 року № 756).
6. Постанова № 188/98-ВР від 05.03.1998 «Про основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки». Київ, 1998.
7. Наказ № 115 від 17.02.2001 Про затвердження «Комплексної програма здійснення державного санітарного нагляду в галузі радіаційної безпеки України, радіаційного моніторингу довкілля установами та закладами Державної санітарно-епідеміологічної служби МОЗ України із залученням науково-дослідних інститутів АМН України на 2006-2010 роки». Київ : Міністерство охорони здоров'я України, 2001.
8. Наказ № 137 від 20.03.2011 Про затвердження «Комплексної програма здійснення державного санітарно-епідеміологічного нагляду в галузі радіаційної безпеки України, радіаційного моніторингу довкілля установами та закладами Державної санітарно-епідеміологічної служби МОЗ України із залученням науково-дослідних інститутів АМН України на 2011-2020 роки». Київ : Міністерство охорони здоров'я України, 2011.
9. Національний класифікатор України. Класифікатор надзвичайних ситуацій ДК 019:2010. Наказ Держспоживстандарту України № 457 від 11.10.2010. Київ, 2010.

10. Міжнародна комісія з радіаційного захисту (МКРЗ). URL: <https://www.icrp.org>.
11. Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ). URL: <https://www.iaea.org>.

REFERENCES

1. *Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 18 serpnia 2017 r. № 605-r "Pro skhvalennya Enerhetychnoyi stratehiyi Ukrayiny na period do 2035 roku "Bezpeka, enerhoefektyvnist', konkurentospromozhnist'"* [Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 18, 2017. No. 605-r "On the approval of the Energy Strategy of Ukraine for the period until 2035 "Safety, energy efficiency, competitiveness"]. Kyiv, 2017. (in Ukrainian).
2. *Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 21 kvitnya 2023 r. № 373-r "Pro skhvalennya Enerhetychnoyi stratehiyi Ukrayiny na period do 2050 roku"* [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 21, 2023. No. 373-r "On the approval of the Energy Strategy of Ukraine for the period until 2050"]. Kyiv, 2023. (in Ukrainian).
3. *Derzhavna prohrama "Pryvedennya nebezpechnykh ob'ektiv vyrobnychoho ob'yednannya "Prydniprovsk'kyi khimichnyy zavod" v ekolohichno bezpechnyy stan i zabezpechennya zakhystu naseleння від шкідливого впливу іонізуючого випромінювання на 2005–2014 roky"* (Postanova KMU vid 26.11.2003 r. № 1846) [State program "Bringing dangerous objects of the production association "Prydniprovsk Chemical Plant" into an ecologically safe state and ensuring the protection of the population from the harmful effects of ionizing radiation for the years 2005–2014" (CMU Resolution of November 26, 2003, no. 1846)]. (in Ukrainian).
4. *Derzhavna tsil'ova ekolohichna prohrama pryvedennya v bezpechnyy stan uranovykh ob'ektiv vyrobnychoho ob'yednannya "Prydniprovsk'kyi khimichnyy zavod"* (Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 30 veresnya 2009 roku № 1029) [State target ecological program of bringing uranium objects of the production association "Prydniprovsky Chemical Plant" into a safe state (Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 30, 2009, no. 1029)]. (in Ukrainian).
5. *Derzhavna tsil'ova ekolohichna prohrama pershocherhovykh zakhodiv pryvedennya u bezpechnyy stan ob'ektiv i maydanchyka kolyshn'oho uranovoho vyrobnychoho ob'yednannya "Prydniprovsk'kyi khimichnyy zavod" na 2019–2023 roky* (Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 21 serpnia 2019 roku № 756) [State target environmental program of priority measures to bring the facilities and site of the former uranium production association "Prydniprovsky Chemical Plant" into a safe state for 2019–2023 (Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 21, 2019, no. 756)]. (in Ukrainian).
6. *Postanova № 188/98-VR vid 05.03.1998 "Pro osnovni napryamy derzhavnoyi polityky Ukrayiny u haluzi okhorony dovkillya, vykorystannya pryrodnykh resursiv ta zabezpechennya ekolohichnoyi bezpeky"* [Resolution no. 188/98-BP dated 05.03.1998 "On the main directions of the state policy of Ukraine in the field of environmental protection, use of natural resources and ensuring environmental safety"]. Kyiv, 1998. (in Ukrainian).
7. *Nakaz № 115 vid 17.02.2001 Pro zatverdzhennya "Kompleksnoyi prohrama zdiysnennya derzhavnoho sanitarnoho nahlyadu v haluzi radiatsiyanoi bezpeky Ukrayiny, radiatsiynoho monitorynhu dovkillya ustanovamy ta zakladamy Derzhavnoyi sanitarno-epidemiolohichnoyi sluzhby MOZ Ukrayiny iz zaluchennyam naukovo-doslidnykh instytutiv AMN Ukrayiny na 2006–2010 roky"* [Order no. 115 dated 02.17.2001 on the approval of the "Comprehensive program of implementation of state sanitary supervision in the field of radiation safety of Ukraine, radiation monitoring of the environment by institutions and establishments of the State Sanitary and Epidemiological Service of the Ministry of Health of Ukraine with the involvement of scientific research institutes of the Ministry of Health of Ukraine for the years 2006–2010"]. Kyiv : Ministry of Health of Ukraine, 2001. (in Ukrainian).
8. *Nakaz № 137 vid 20.03.2011 Pro zatverdzhennya "Kompleksnoyi prohrama zdiysnennya derzhavnoho sanitarno-epidemiolohichnoho nahlyadu v haluzi radiatsiyanoi bezpeky Ukrayiny, radiatsiynoho monitorynhu dovkillya ustanovamy ta zakladamy Derzhavnoyi sanitarno-epidemiolohichnoyi sluzhby MOZ Ukrayiny iz zaluchennyam naukovo-doslidnykh instytutiv AMN Ukrayiny na 2011–2020 roky"* [Order no. 137 dated 20.03.2011 On the approval of the "Comprehensive program of state sanitary-epidemiological supervision in the field of radiation safety of Ukraine, radiation monitoring of the environment by institutions and establishments of the State Sanitary-Epidemiological Service of the Ministry of Health of Ukraine with the involvement of research institutes of the National Academy of Sciences of Ukraine for 2011–2020"]. Kyiv : Ministry of Health of Ukraine, 2011. (in Ukrainian).
9. *Natsional'nyy klasyfikator Ukrayiny. Klasyfikator nadzvychaynykh sytuatsiy DK 019:2010. Nakaz Derzhspozhyvstandartu Ukrayiny № 457 vid 11.10.2010* [National Classifier of Ukraine. Classifier of emergency situations DK 019:2010. Order of the State Consumer Standard of Ukraine no. 457 dated 11.10.2010]. Kyiv, 2010. (in Ukrainian).
10. *Mizhnarodna komisiya z radiatsiynoho zakhystu (MKRZ)* [International Commission on Radiation Protection (ICRP)]. URL: <https://www.icrp.org>. (in Ukrainian).
11. *Mizhnarodne ahentstvo z atomnoyi enerhiyi (MAHATE)* [International Atomic Energy Agency (IAEA)]. URL: <https://www.iaea.org>. (in Ukrainian).

Надійшла до редакції: 11.10.2024.